

Ks. Antoni Tronina

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin
ajtronina@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3976-8271

MOTYW GNIEWU BOŻEGO W TEOLOGII KRONIKARZA

Motif of the Wrath of God in Chronicles

STRESZCZENIE

Kronikarz przedstawia dzieje dynastii Dawida jako pasmo niewierności królów judzkich względem przymierza z Jahwe. Ostatni etap tych dziejów wiąże się z licznymi napomnieniami prorockimi, które zapowiadają nadchodzący gniew Boży. Jednak zakończenie księgi przytacza słowa dekretu Cyrusa, zezwalającego na powrót deportowanych z wygnania. Autor pokazuje w ten sposób, że miłosierdzie Boże jest większe od Jego gniewu.

SŁOWA KLUCZE

Księgi Kronik;
gniew Boży;
odpłata

ABSTRACT

The Chronicler presents the history of David's dynasty as a series of disloyal acts contrary to the covenant with God. The final stage of this history is marked by strong admonitions indicating the approaching wrath of God. However, the final sentence of the book, a quote from the decree of Cyrus, con-

KEYWORDS

Chronicles;
wrath of God;
retribution

veys the truth that God's mercy is stronger than His wrath.

Księgi Kronik to dzieło z przełomu IV i III wieku przed Chrystusem, obejmujące dzieje Izraela w epoce monarchii. Przedmiotem zainteresowania autora (autorów) jest przy tym wyłącznie królestwo Judy, jako prawowity spadkobierca obietnic Bożych danych niegdyś Dawidowi. Obszerne dzieło kronikarza jest jednocześnie pismem egzegetycznym, historycznym i teologicznym, skoncentrowanym na idei przy mierza¹. Z tego też względu ważną rolę w narracji odgrywa literacki motyw Bożego gniewu.

W wyobrażeniach Izraelitów, podobnie jak u innych ludów starożytnego Bliskiego Wschodu, Bóg nie był traktowany abstrakcyjnie, jak czyni to współczesna filozofia. Bóg Izraela jest bytem transcendentnym, lecz reagującym na sposób ludzki (antropomorfizm). Na kartach Biblii YHWH, Bóg Izraela, jest często przedstawiany w całym bogactwie swych uczuć (antropopatyzm) wyrażających relację pomiędzy Stwórcą a stworzeniem. Stąd właśnie liczne teksty Starego Testamentu ukazujące zagniewanie Boga na tych, którzy ranią Jego majestat i doskonałość².

Różne terminy hebrajskie opisują stan zagniewania Boga. Najważniejsze z nich to *hārôn* ('płomienny gniew') i *hēmâ* ('rozniewanie, furia') wyrażające żarliwość i ekscytację. Inna para pojęć ukazuje skutki zagniewania, widoczne w przyspieszonym oddechu: *'ap*, *'appayim* (dosł. 'nozdrza') i *rû^ah* ('tchnienie'). Spośród szeregu innych synonimów należy tu jeszcze wymienić *qesep* ('smutek, gniewny osąd')³. Po

¹ Szerzej, zob. Kalimi, *An Ancient Israelite*, 20-33.

² Temat ten został szeroko omówiony w pracy: Miggelbrink, *Gniew Boży*.

³ Dokładna analiza wszystkich pojęć, zob. Strzałkowska, „Terminologia”, 47-65.

tych uwagach wstępnych przejdźmy do analizy treści Ksiąg Kronik, śledząc w narracji autora motyw Bożego gniewu.

Zacznijmy od ukazania ogólnej struktury dzieła, które poza wstępną genealogią „całego Izraela” (1 Krn 1–9) obejmuje dwa równoległe bloki tematyczne: 1 Krn 10–2 Krn 9 oraz 2 Krn 10–36. Pierwszy z tych bloków ukazuje idealny wzorzec monarchii, jaki zdaniem autora reprezentują rządy Dawida i Salomona. Okres ich rządów dzieli się w wizji kronikarza na trzy etapy: (a) Dawid i Arka Boża (1 Krn 11–20), (b) przygotowania do budowy świątyni (1 Krl 21–29), (c) Salomon – budowniczy świątyni (2 Krn 1–9).

Dalsza część Ksiąg Kronik dzieli się także na trzy etapy, ukazując jednak stopniową degradację ideału monarchii Dawida i świątyni Salomona. Pierwszy etap (2 Krl 10–20) to czas wielkich królów, którzy troszczą się o kult świątynny. Po nich następuje czas upadku świątyni z winy niegodnych władców (2 Krl 21–28). Ostatni etap dziejów monarchii i świątyni to wielkie reformy Ezechiasza i Jozjasza, które nie mogą już zapobiec ostatecznej katastrofie, jaką była niewola babilońska (2 Krn 29–36)⁴.

Końcowe zdanie Ksiąg Kronik przywołuje jednak dekret Cyrusa, zapowiadający powrót z niewoli i odbudowę świątyni. Oznacza to, że gniew Boży nie jest Jego ostatnim zdaniem w dziejach Izraela. „Gniew Jego bowiem trwa tylko przez chwilę, a Jego łaskawość – przez całe życie” (Ps 30,6). Z takiego układu treści dzieła kronikarza wynika, że motyw Bożego gniewu nie jest dla tego autora motywem centralnym, chociaż w Drugiej Księdze Kronik będzie mocno eksponowany. Motyw ten pojawia się u kronikarza już podczas przeniesienia Arki do Miasta Dawidowego:

„Kiedy przybyli na klepisko Kidona, Uzza wyciągnął rękę, aby podtrzymać arkę, ponieważ woły szarpnęły. Gniew YHWH zapłonął przeciw Uzzie [*wybr-’p YHWH b‘z*], po-

⁴ Uzasadnienie takiej struktury księgi, zob. Tronina, *Pierwsza Księga Kronik*, 75-77.

nieważ dotknął on Arki. Bóg poraził więc Uzze tak, że padł przed Nim martwy” (1 Krn 13,9-10). Nasz autor przejął ten opis od deuteronomisty (2 Sm 6,6-8), wprowadzając jednak do tekstu małe poprawki. Zmienił brzmienie drugiego zdania, sugerując, że Uzza mógł tylko wyciągnąć rękę, ale nie dotknął Arki. Widocznie uważał, że już samo usiłowanie dotknięcia jej było świętokradztwem. Pomyłka, jaką popełnił Uzza, spowodowała jego nagłą śmierć z rąk Boga, któremu przecież służył. Gniew YHWH, niezrozumiały w tym kontekście, zostanie wytłumaczony w dalszym opowiadaniu o ponownej próbie odzyskania Arki (15,13). Profanacja przedmiotu kultu powoduje bezpośrednią karę Bożą⁵.

Kronikarz postanowił włączyć tę dramatyczną scenę do swej narracji, czyniąc z niej jakby preludeum do dziejów Bożego gniewu nad Izraelem. Sam Dawid nie został dotknięty tym śmiertelnościami gniewem. Otrzymał jednak, a wraz z nim cała dynastia, poważną przestrożę przed naruszaniem warunków przymierza z Bogiem Izraela. Arka jako symbol tego przymierza jest nienaruszalna. Tylko kapłani i lewici są upoważnieni do jej przenoszenia, i to za pośrednictwem specjalnych drażków (1 Krn 15,15). Każde zlekceważenie tego przepisu musi wywołać reakcję Bożego gniewu. Podobny gniew będzie konsekwencją naruszenia przymierza z Bogiem przez władców królestwa Judy.

Sam Dawid, jako władca idealny, nie zasłużył według kronikarza na gniew Boży. Zdanie tekstu źródłowego 2 Sm 24,1 („Pan zapłonął gniewem przeciw Izraelitom”) w redakcji kronikarza zyskuje zupełnie inną wymowę: „W tym czasie szatan wystąpił przeciwko Izraelowi i skłonił Dawida, aby zliczył mieszkańców Izraela” (1 Krn 21,1). Tekst nie mówi więc o Bożej niechęci względem Dawida, gdy Joab podjął się spisu ludności na rozkaz króla (21,7)⁶. Nawiązując do tych wydarzeń, kronikarz powie tylko wymijająco: „Joab, syn

⁵ Zob. Milgrom, *Cult*, 43.

⁶ Zob. Wright, „The Innocence”, 90-92.

Serui, podjął się wprawdzie liczenia, lecz nie dokończył go, gdyż gniew [qęsep] spadł na Izraela z tego właśnie powodu” (1 Krn 27,24). Autor stara się zdjąć winę z Dawida, który postąpił zgodnie z Prawem Mojżeszowym (Lb 1,2-4).

Podobnie jak Dawid, idealnym władcą jest jego syn, Salomon. Omawiając jego rządy, kronikarz nie dopuszcza myśli o Bożym zagniewaniu na tego króla. Jedyna wzmianka o możliwości Bożego gniewu mieści się w wielkiej modlitwie Salomona, stanowiącej centrum całej księgi. Źródłem dla naszego autora jest w tym wypadku deuteronomistyczny tekst modlitwy wygłoszonej podczas poświęcenia świątyni Salomona (1 Krl 8,13-52). Ostatnia z siedmiu próśb króla (2 Krn 6,36-39) dotyczy możliwości wygnania grzesznego ludu z jego kraju. Długie zdanie warunkowe zaczyna się wzmianką o możliwości Bożego zagniewania na mieszkańców podległych władzy Salomona. Król prosi o wysłuchanie próśb modlącego się ludu: „Jeśli zgrzeszą przeciwko Tobie – gdyż nikt nie jest wolny od grzechu – a Ty rozgniewasz się na nich [wⁿpt bm] i wydasz ich w ręce nieprzyjaciół, którzy wezmą ich w niewolę i przesiedlą do dalekiego lub bliskiego kraju [...]” (6,36).

Deuteronomista w 1 Krl 8 miał na myśli niewolę babilońską, która w czasach kronikarza zaowocowała „dalszą lub bliższą” diasporą⁷. W oparciu o strukturę przymierza Mojżeszowego (Pwt 4,29; 30,1-3) król wskazuje podstawy nadziei na powrót z wygnania. Warunkiem powrotu jest przede wszystkim skrucha i szczerza prośba o przebaczenie. Gniew Boży może wówczas ustąpić przed miłosierdziem. Uzupełnienia, jakie wprowadził nasz autor do zakończenia modlitwy Salomona, są wyrazem jego nadziei na lepszą przyszłość Izraela.

O ile w pierwszej części dzieła kronikarskiego motyw gniewu Bożego jest zaledwie zarysowany (1 Krn 13,10; 27,24; 2 Krn 6,36), to druga część eksponuje go znacznie częściej

⁷ Por. Łach, *Księgi 1-2 Królów*, 222-223.

na każdym etapie dziejów monarchii. Dawid i Salomon, jako idealni władcy i założyciele dynastii, nie zasłużyli na gniew swego Boga, YHWH. Inaczej będzie z ich następcami, którzy ustawicznie naruszają warunki przymierza, narażając monarchię na coraz surowsze kary.

Omówimy teraz pobieżnie wszystkie teksty Drugiej Księgi Kronik, w których gniew Boży zagraża królestwu Judy, poczynając od schizmy Roboama, aż do ostatecznej klęski spowodowanej przez Sedecjasza. Uwzględnimy przy tym trzy etapy dziejów monarchii: od Roboama do Jozafata (2 Krn 10–20), od Jorama do Achaza (2 Krn 21–28), wreszcie od Ezechiasza do Sedecjasza (2 Krn 29–36). Widać tu narastającą częstotliwość, z jaką motyw Bożego gniewu pojawia się w kolejnych etapach dziejów królestwa. W pierwszym etapie (ok. 931-848) kronikarz sygnalizuje go zaledwie cztery razy (2 Krn 12,7.12; 19,2.10), w drugim (ok. 848-716) jest to już sześć razy (2 Krn 24,18; 25,15; 28,9.11.13.25), a w ostatnim (ok. 716-586) – dziewięć razy (2 Krn 29,8.10; 30,8; 32,25.26; 33,6; 34,21.25; 36,16).

Pierwszy etap dziejów podzielonej monarchii charakteryzuje się stopniowym wzrostem pobożności królów Judy. Roboam „nie oddał się szukaniu YHWH całym sercem” (12,14), Jozafata jednak „starał się szukać Boga swym sercem” (19,3)⁸. Wyrazem pobożności władcy jest wierność zobowiązaniom przymierza, jakie YHWH zawarł z dynastią Dawida, zwłaszcza zaś troska o kult sprawowany w świątyni jerozolimskiej. Autor Ksiąg Kronik włącza przy tym do swej narracji licznych proroków, którzy w imieniu YHWH nappominają władców, grożąc im gniewem Bożym w przypadku zaniedbania swych zadań. Ważną rolę w przedstawieniu dziejów Jerozolimy i Judy spełnia akt uznania swej winy przez króla i książąt. Publiczne upokorzenie, jakiemu poddaje się władca, ma moc odsunięcia Bożego gniewu.

⁸ Zob. Tronina, *Druga Księga Kronik*, 134. Wszystkie cytaty z Pierwszej i Drugiej Księgi Kronik oparte są na tej pracy.

Pycha Roboama, który spowodował schizmę w Izraelu, doprowadziła do inwazji wojsk faraona Sziszaka⁹.

Wtedy prorok Szemajasz zwrócił się do króla Roboama oraz do książąt Judy, którzy schronili się w Jerozolimie z obawy przed Sziszakiem, i oświadczył im: „Tak mówi YHWH: Opuściliście Mnie, a teraz Ja oddaję was w ręce Sziszaka”. Książęta i król uznali swoją winę i powiedzieli: „YHWH jest sprawiedliwy”. Kiedy YHWH zobaczył, że uznali swoją winę, rzekł do Szemajasza: „Poznali swoją winę, nie zniszczę ich, lecz wkrótce ich wybawię. Nie wyleję mojego gniewu [*hāmātī*] na Jerozolimę za pośrednictwem Sziszaka. Oddam ich jednak pod jego władzę, aby się przekonali, co to znaczy służyć Mnie, a co – służyć ziemskim potęgom” [...]. Kiedy król się upokorzył, YHWH odwrócił od niego swój gniew [*’ap*] i nie zniszczył go zupełnie (12,5b-8.12a).

Konsekwencją napomnienia prorockiego jest natychmiastowa reakcja króla i jego ministrów. Ich upokorzenie, podkreślone kilkakrotnie w tej scenie, prowadzi do bezpośredniej odpowiedzi Boga: Jerozolima nie zostanie zdobyta, ale ludność musi doświadczyć obcej władzy, skoro odrzuciła rządy YHWH. Na końcu oceny rządów Roboama dodaje narrator własny komentarz teologiczny dla wyjaśnienia odmiany losu króla. Roboam uniknął całkowitej zagłady, ponieważ ukorzy się przed Bogiem Izraela. Szczera skrucha monarchy odwróciła od niego zagniewanie YHWH. Bóg nie chce śmierci grzesznika, lecz jego nawrócenia.

Motyw gniewu Bożego powraca przy ocenie postawy króla Jozafata, który zawarł przymierze z bezbożnym Achabem. Tym razem w imieniu Boga interweniuje u króla „widzący” Jehu: „Czy uważasz za właściwe wspierać złoczyńcę i być

⁹ Tło historyczne tych wydarzeń przedstawia: Knoppers, „Rehoboam”, 423-440.

przyjacielem tych, którzy nienawidzą YHWH? Dlatego właśnie YHWH rozgniewał się na ciebie” (19,3).

Ostrzeżenie prorockie i tym razem przyniosło dobry skutek. Król przeprowadził reformę sądownictwa w Judzie, zobowiązując sędziów do bezstronności: „W każdej sprawie przedstawianej wam przez rodaków z różnych miejscowości [...], najpierw wezwijcie strony, by nie grzeszyły wobec YHWH, aby Jego gniew [*qešep*] nie spadł na nich i na was. Tak postępujcie, a będziecie bez winy” (19,10).

Tylko posłuszeństwo Prawu przynosi krajowi błogosławieństwo Boże i chroni przed Jego gniewem. W podsumowaniu oceny pierwszego etapu dziejów podzielonej monarchii zauważamy, że Bóg powstrzymuje swój gniew wiszący nad narodem. Jest to odpowiedź na reformatorską działalność władcy, który stara się odnawiać relację przymierza z YHWH, naruszaną ustawicznie przez grzechy króla i ludu¹⁰.

Drugi etap historii dynastii Dawida charakteryzuje się upadkiem kultu w świątyni jerozolimskiej. Kolejni władcy przez zaniedbanie swych obowiązków religijnych prowokują coraz silniejszy gniew Boga. Dramatyczną cezurą w dziejach królestwa Judy jest śmierć kapłana Jojady, który niegdyś ocalił dynastię od zagłady. Po jego śmierci król Joasz, dotąd gorliwy reformator kultu, ulega presji „przywódców Judy” i wraca do bałwochwalstwa: „Ponownie opuścili przymierze YHWH, Boga swoich przodków, oddawali cześć aszerom i posągom. Z powodu tej winy zapłonął (Boży) gniew przeciwko Judzie i Jerozolimie” (24,18).

Odpowiedzią Boga na winę króla i przywódców był „gniew” (*qešep*) zesłany na wszystkich poddanych. Mamy tu zapowiedź najazdu Aramejczyków (24,13). Kronikarz jak zwykle wskazuje na ścisłą zależność pomiędzy grzechem a karą. Normalnie sankcje następują po prorockim wezwaniu do pokuty¹¹, tutaj autor skupia się na scenie zabicia proroka

¹⁰ Zob. Knoppers, „Reform”, 500-524.

¹¹ Williamson, *Israel*, 323.

Zachariasza, syna Jojady. Zbrodnia króla znajdzie rychłą odpłatę w spisku na jego życie. Nasz autor przeciwstawi pogrzeb Joasza, dokonany „w Mieście Dawida, lecz nie w grobach królewskich” (24,25) wspianiałemu pochówkowi kapłana Jojady „obok królów” (24,16).

Syn Joasza, król Amazjasz, okazał się jeszcze gorszy od ojca. Po zwycięstwie nad Edomitami oddawał cześć ich bogom. „Z tego powodu YHWH rozgniewał się na Amazjasza i posłał do niego proroka” (25,15). Dramatyczny opis spotkania króla z prorokiem zawiera słowa kluczowe: w poprzedniej scenie mąż Boży mówił, że „gniew” najemników (*'appām*) obrócił się przeciwko Judzie (25,10), tu natomiast „gniew” Boży (*ap YHWH*) dotyka samego króla. Postawa Amazjasza względem proroka świadczy o jego niezdecydowaniu: nie chce on zguby proroka, ale też odrzuca słowo pochodzące od Boga. Kronikarz oddaje w ten sposób rozdarcie wewnętrzne Amazjasza, który nie potrafi służyć Bogu „całym sercem” (25,2).

Ten mroczny okres monarchii jerozolimskiej zamyka się rządami bezbożnego Achaza. Pycha tego króla doprowadziła do klęski podczas wojny z Aramem i Efraimem. Okres ten kronikarz ujmuje w dwóch przeciwstawnych obrazach: wierność Bogu w państwie północnym (28,6-15) i niewierność Bogu w królestwie Achaza (28,16-25). Na wezwanie proroka Odeda, Izraelici uwalniają jeńców z Judy, których YHWH wydał im „w swoim gniewie” (*baḥāmat YHWH*). Dzięki aktowi miłosierdzia unikną oni „płonącego gniewu [*ḥārôn 'ap*] Boga” (28,11.13). Achaz natomiast przez swe bałwochwalcze praktyki „rozniewał [*jak'ēs*] YHWH, Boga swoich ojców” (28,25). Kronikarz tak ułożył swe opowiadanie o rządach Achaza, aby wykazać, że oba królestwa popadły w to samo odstępstwo. Gniew Boży oszczędza jednak tych, którzy potrafią się ukorzyć i zmasać swe winy aktem bratniego miłosierdzia¹².

¹² Szerzej, zob. Smelik, „The Representation”, 143-183.

Okres schyłkowy monarchii cechują wielkie reformy religijno-społeczne podejmowane przez Ezechiasza i Jozjasza. Miały one prowadzić do zjednoczenia podzielonego królestwa. Za rządów Achaza królestwo Judy znalazło się w stanie rozkładu. Jerozolima w roku 701 tylko cudem uniknęła losu Samarii zdobytej przez Asyryjczyków (722). Kronikarz przedstawia króla Ezechiasza jako wielkiego reformatora, który naprawia błędy swych poprzedników. Wzywa on lewitów do oczyszczenia świątyni sprofanowanej przez Achaza:

Dlatego spadł gniew [*qesep*] YHWH na Judę i Jerozolimę i jak widzicie, uczynił ich przedmiotem pogardy, zdumienia i strachu. Oto wasi ojcowie zginęli od miecza, a waszych synów, córki i żony wzięto do niewoli. Właśnie zdecydowałem się zawrzeć przymierze z YHWH, Bogiem Izraela, aby oddalić od nas płomień Jego gniewu [*hārôn 'appô*] (29,8-10).

Słownictwo tu użyte przypomina wcześniejszy opis gniewu Bożego na Izraela i Judę (28.9.11.13.25). Pokolenia północne zasłużyły na gniew YHWH, teraz jednak Ezechiasz oświadcza, że także Królestwo Judy za czasów Achaza dorównało im w ogromie swej niewierności. Dlatego król postanowił odnowić przymierze z Bogiem. Monarchia Judy może otrzymać błogosławieństwo jedynie wówczas, gdy król z rodu Dawida zobowiąże się prowadzić swój naród drogą sprawiedliwości, poczynając od przywrócenia kultu w świątyni jerozolimskiej¹³.

Pierwszym etapem reformy Ezechiasza jest wspólny obchód świąt paschalnych, zaproponowany całemu Izraelowi: „Podajcie rękę YHWH i przyjdźcie do mieszkania, które On uświęcił na zawsze. Służcie YHWH, waszemu Bogu, a On oddali od was płomień swego gniewu” (30,8). Ta ostatnia formuła jest dokładnym powtórzeniem poprzedniej (29,10). Centralna część listu okólnego Ezechiasza wzywa wiernych

¹³ Por. Endres, „The Spritual Vision”, 1-21.

z północnego Izraela do uznania Jerozolimy za jedyne miejsce kultu YHWH. Tylko wtedy możliwe będzie pojednanie z zagniewanym Bogiem¹⁴.

Koniec rządów króla naznaczony jest odstępstwem od pierwotnej wierności:

W tym czasie Ezechiasz śmiertelnie zachorował. Modlił się więc do YHWH, a On mu odpowiedział i dał mu cudowny znak. Ezechiasz jednak nie odwdzieczył się za otrzymane dobrodziejstwo, ponieważ jego serce uniosło się pychą. Z tego powodu rozgniewał się Bóg na niego [*wayābī 'ālāyw qešep*], na Judę i na Jerozolimę. Wtedy Ezechiasz upokorzył się za swoją pychę, a wraz z nim wszyscy mieszkańcy Jerozolimy, i dlatego za dni Ezechiasza nie doświadczyli gniewu YHWH (32,24-26).

Kronikarz korzysta tu z tekstu Deuteronomisty (2 Krl 20,1-11), dodając jednak własną informację. Rezultatem pychy Ezechiasza był gniew Boży, okazany jego poddanym. Chodzi tu zapewne o najazd Sennacheryba w roku 701. Król razem ze swym ludem zmazał swą pychę gestem szczerej pokuty, a przez to ocalił Jerozolimę od zniszczenia. Gniew YHWH ciąży jednak nadal nad tym miastem, gdyż Ezechiasz wkrótce po swym uzdrowieniu szuka sojuszu z Babilonią przeciwko Asyrii.

Po śmierci Ezechiasza jego syn Manasses dopełnił miary nieprawości: „Spalił on w ofierze swoich synów w Dolinie Synów Hinnoma, praktykował wróżbiarstwo, czary i magię, ustanowił wywoływaczy duchów i jasnowidzów. Ogromem popełnionego zła doprowadził YHWH do gniewu” (33,6: *k's* w koniugacji Hif'il.). Dalsza narracja mówi o największym grzechu tego króla, którym było umieszczenie w domu Bożym „rzeźbionego posągu”. Według tekstu źródłowego (2 Krl 21,7) chodziło o wyobrażenie kananejskiej Aszery (*pesel*). Wprowadzone przez kronikarza określenie *semel*

¹⁴ Zob. Pratt, *1 and 2 Chronicles*, 435.

zdaje się oznaczać boginię fenicką, sugerując przymierze Manassesesa z Fenicją¹⁵. Wyrazem Bożego gniewu było uprowadzenie króla do Babilonii, skąd jednak YHWH pozwolił mu wrócić po jego nawróceniu.

Rządy Jozjasza cechuje wielka gorliwość o odnowienie przymierza z YHWH. Przyczyną tej gorliwości było odnalezienie w świątyni księgi Prawa. Król zalecił wtedy swym urzędnikom konsultację wyroczni Bożej:

Idźcie i poradźcie się YHWH w sprawie mojej osoby, pozostałych mieszkańców Izraela i Judy, w związku z tym, co zawierała ta odnaleziona księga. YHWH zapłonął wielkim gniewem [*gadôlâh hămat YHWH*] przeciwko nam, ponieważ nasi ojcowie nie byli posłuszni słowom YHWH i nie postępowali zgodnie z tym wszystkim, co jest napisane w tej księdze (34,21).

Prorokini Chulda potwierdziła w pełni diagnozę postawioną przez króla: „Ponieważ Mnie opuścili i składali ofiary kadzielne innym bogom [...], zapłonął mój gniew [*hămatî*] przeciwko temu miejscu i już nie zgaśnie” (34,25). Oznacza to, że Jerozolima zostanie doszczętnie zniszczona. Tekst źródłowy (2 Krl 20,16-28; 21,12-15) datował tę straszną karę już na czasy Ezechiasza i Manassesesa, ale kronikarz pominał tamte groźby. Teraz je przypomina w kontekście troski Jozjasza o „resztę Izraela i Judy”, aby tym mocniej podkreślić, że gniew Boży dotknął całą świętą Resztę.

Ostatnia, najbardziej wstrząsająca, wzmianka o Bożym gniewie pojawia się w zakończeniu księgi, w kontekście tragicznych rządów Sedecjasza. „Wtedy gniew YHWH [*hămat YHWH*] wzmógł się do tego stopnia, że już nie było możliwości ocalenia [*'ên marpē'*]” (36,16). Słownictwo kronikarza nawiązuje tu ponownie do Bożej odpowiedzi na modlitwę Salomona (7,14: *'erpā'*). Jednocześnie widać u niego silny wpływ proroka Jeremiasza (7,26; 20,8; 25,4; 30,12). Chociaż

¹⁵ Tak: McKay, *Religion*, 22-23.

prorocy wzywali naród do nawrócenia, systematyczne odrzucanie ich przestróg doprowadziło do impasu. Nadszedł czas sądu Bożego nad własnym narodem. Ogrom win Izraela osiągnął taki poziom, że jedynym lekarstwem (*marpē*) stała się masowa deportacja ludności do niewoli. Przebrała się miara nieprawości, ich ilość przeszła w nową, tragiczną jakość¹⁶.

Autor nie kończy jednak swego dzieła tą gorzką refleksją. Po zwięzłej wzmiance o niewoli przechodzi od razu do dekretu perskiego króla Cyrusa, który pozwole na odbudowę świątyni i na powrót deportowanych. Cyrus w Księgach Kronik to prorok YHWH i narzędzie Opatrzności. Miłosierdzie Boże okazało się silniejsze od Jego gniewu.

BIBLIOGRAFIA

- Bakon S., „Zedekiah: Last King of Judah”, *The Jewish Bible Quarterly* 36/2 (2008) 93-101.
- Endres J.C., „The Spritual Vision of Chronicles. Wholehearted, Joy-filled Worship of God”, *The Catholic Biblical Quarterly* 69 (2007) 1-21.
- Łach J.B., *Księgi 1-2 Królów. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy* (Pismo Święte Starego Testamentu IV/2; Poznań: Pallottinum 2007).
- Kalimi I., *An Ancient Israelite Historian. Studies in the Chronicler, His Time, Place and Writing* (Studia Semitica Neerlandica 46; Assen: Van Gorcum 2005).
- Knoppers G.N., „Reform and Regression: The Chronicler’s Presentation of Jehoshaphat”, *Biblica* 72 (1991) 500-524.
- Knoppers G.N., „Rehoboam in Chronicles: Villain or Victim?”, *Journal of Biblical Literature* 109 (1990) 423-440.
- McKay J., *Religion in Judah under the Assyrians* (Studies in Biblical Theology 26; London: SCM Press 1973).

¹⁶ Por. Bakon, „Zedekiah”, 93-101.

- Miggelbrink R., *Gniew Boży. Znaczenie pewnej gorszącej tradycji biblijnej* (tł. A. Wałęcki) (Myśl Teologiczna 49; Kraków: WAM 2005).
- Milgrom J., *Cult and Conscience. The Asham and the Priestly Doctrine of Repentance* (Leiden: Brill 1976).
- Pratt R.L., *1 and 2 Chronicles* (Ross-shire: Christian Focus 1998).
- Strzałkowska B., „Terminologia <gniewu Bożego> w Biblii Hebrajskiej”, *Colloquia Theologica Ottoniana* 1 (2003) 47-65.
- Tronina A., *Druga Księga Kronik. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 10/2; Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2016).
- Tronina A., *Pierwsza Księga Kronik. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny 10/1; Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2015).
- Smelik K., „The Representation of King Achaz in 2 Kings and 2 Chronicles 28”, *Intertextuality in Ugarit and Israel* (red. J. de Moor) (Leiden – Boston, MA – Köln: Brill 1998) 143-183.
- Williamson H.G.M., *Israel in the Books of Chronicles* (Cambridge: Cambridge University Press 1977).
- Wright J.W., „The Innocence of David in 1 Chronicles 21”, *Journal for the Study of the Old Testament* 60 (1993) 87-105.

Ks. ANTONI TRONINA, prezbiter archidiecezji częstochowskiej, profesor nauk teologicznych, emerytowany pracownik Instytutu Nauk Biblijnych KUL. Ostatnie publikacje książkowe: *Druga Księga Kronik. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament 10/2; Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2016); *Drzewo życia w rajskim ogrodzie. Biblijne korzenie mistyki Krzyża* (Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2017).